

SUVETERVITUS!

Taas hõiskavad ööbikud ja kukuvad käod ning hing on kerge kui inglil, aina lendaks! Olen vahel mõelnud end mõnel kaunil kevadisel või ka suvesüdame päeval õnnelikuks. Lihtsalt asja ees, teist takka. Kasvõi viivuks. Sest kui tõsiselt mõtlema hakata, pole siin ju midagi nii väga hõisata – nukrus nutab nuka taga, kurbus konutab kojas, muresid jätkuks mujalegi jagada. Nõnda kannamegi neid oma igapäevaseid kaaslasti kukil, selg kühnus ja pilk tuhm, elurõõm vaikselt ja kindlalt kustumas. Mulle tundub, et iseendast hooliv inimene peaks vahetevahel selle igapäevaseltskonna hülgama ja parim aeg peoks sinus eneses on pidu looduses. Või nagu väidab tänases

Infolehes Votele Luha – elurõõmu pole mõtet küla pealt otsida. Pangem tähele sedagi, kuidas inimestele meeldib olla helgemeelsete seltskonnas ja kui nakkav on hea tuju. Rõõmsa inimesega soovitakse suhelda, tema seltskonnas tahetakse viibida. Vaadake, kuidas mingil suuremal kokkutulekul ei jää mõni inimene hetkekski ükski, teine on seda algusest peale. Tõsi küll, mõnda inimest ümbritsev seltskond on oma kvaliteedilt, kui nii võiks öelda, kehavõitu (pealekaebajad, pugejad jms, silmis omakasu), aga seegi oleneb inimesest endast – ta kas võtab heaks või paneb pahaks. Ja säärane suhu ja silma sihtiv kamp tabab selle suurepäraselt ära.

Tegin ühel päeval katse, inimkatse, mis põhimõtteliselt väärrib laimust, aga huvitav oli ikkagi. Päike paistis, mul oli parajasti selline asja ees, teist takka hea tuju ja ma otsustasin, et täna ei mäleta ma ühtegi halba asja. Ja kummalisel kombel näisid ka kõik sel päeval mu teele sattunud tuttavad samamoodi mõtlevat, sest tervitasime üksteist ühesuguste heade nägudega. Võib-olla väärivadki teekaaslased me elus rohkem meie päikselist poolt. Vahest on mõne halva suhte kauge ja märkamatu algus põhjustatud kellegi mõttetust tusatujust, kunagisest kõõrdpilgust või teenimatult öeldud sandist sõnast. ja lumepall on läinudki veerema ...

Usun, et igal inimesel on oma asjad siin ilmas ajada. Alati pole need silmale näha ega sõnul seletada antud. Pealegi näeme elu ja inimesi igaüks omal moel ja seetõttu ei saaks kaks inimest iialgi ühel meelel olla. Ometi tuleb meil üksteise kõrval elada kõigile eriarusaamadele vaatamata. Ei pea keegi ennast tingimata ümber tegema, küll aga võiks vahetevahel kinkida oma hingele viivu vabadust, et see saaks tõusta tühjadest tülidest kõrgemale. Sealt paistab ehk paremini, et kurjus on tegelikult õnnetus, ülbus enesekaitse, hoolimatus sügav pettumus ja mõnda muudki. Kasvõi seda, et tohid oma murekoorma, mis lõputust kandmisest aiva kasvab, korra ka maha panna. Muidu ei saa sina iialgi õnnelikuks. Olgu või hetkeks.

Ilusat suve kõigile, rõõmsaid kohtumisi, armastust!

Liina Kusma

EESTI LIIKUMISPUUDEGA INIMESTE LIIDU ÜLDKOOSOLEK

22.04.2005

Üldkoosolek kinnitas 2004. aasta tegevus- ja finantsaruande ning 2005. aasta tegevusplaani.

Juhatuse esimees Ants Leemets, analüüsis 2004. aastat ja seades sihte selleks aastaks, sedastas, et võrreldes eelmise aruandeaastaga pole olukord puuetega inimeste elus oluliselt muutunud. Eelmisel aastal oli peatähelepanu pööratud koostööle riigivõimuorganitega. Tänavu tuleb enam tähelepanu pöörata koostööle omavalitsustega, seda eriti oktoobris toimuvate kohalike omavalitsuste valimiste kontekstis. Omavalitsused kui põhilised puuetega inimeste probleemide lahendajad valitakse nüüd neljaks aastaks.

Puudulik on liikumispuudega inimeste korteriprobleemide lahendamine. Korrusmajades on ligipääsetavus suuresti takistatud, puuduvad liftid ja trepitõstukid. Invatranspordis pole märgata edasiminekut ei riigi, valla ega omavalitsuse piires. Oluline on fikseerida üksikjuhtumid, kus liikumispuudega inimese põhiseaduslikke õigusi on piiratud, mida võib tõlgendada inimõiguste rikkumisena. Konkreetsetele juhtumitele tuginedes on tunduvalt kergem oma õiguste eest seista. Endiselt takistab efektiivset tööd inimeste ja vahendite nappus nii ühingute kui Liidu tasandil. Nõudmine puuetega inimeste organisatsioonide võrgustiku rahastamise suurendamiseks peab saama Foorumi üheks põhiülesandeks.

Ühingute esindajate sõnavõttud ja arvamused esitatud aruannete ning tegevusplaani kohta

Maire Peirumaa (Saare Maakonna IÜ): "Olen suhteliselt vilets arvutikasutaja, sooviksin Invaru kodulehelt saada kompaktset infot pakutava tootevaliku, nimetuste, suuruste, hindade kohta. Miks puuduvad lehelt hinnakirjad?"

Enn Leinuste (Invaru) : "Hinnad sõltuvad lisaseadmete olemasolust, mida võib ühe tooli kohta olla kümneid. Seepärast tehakse igale kliendile hind eraldi, arvestades konkreetset kompleksust."

Ants Leemets: "Abivahendite eelarve maht suurenes sel aastal üle 20%, kuid liikumispuudega inimeste, eriti laste abivahendite vajadused pole pikemat aega rahuldatud. "

Krista Neering (Viljandimaa IÜ): "Vaja on pidevalt laiendada riigi poolt doteeritavate abivahendite nimekirja."

Enn Leinuste: "Näiteks on olemas ratastool, mis võimaldab seisvas asendis töötada, aga selle hind on ca 100 000 krooni. Paljud hädavajalikud abivahendid puuduvad riigitoetust saavate loetelus."

Heldur Otsa: (Tartu LIÜ): "Tartlase Marek Rüütli korteriprobleemi lahendamine (vajab trepitõstukit jõudmaks I korrusele) on linnavalitsuse töötajate suhtlemisvõimetuse taha pidama jäänud. Keegi ei julge vastutust enda peale võtta. Sarnaseid probleeme on ka mujal."

Ants Leemets: "Teen ettepaneku – iga maavalitsuse juures olevas abivahendite komisjonis peab olema Liikumispuudega Inimeste Liidu esindaja. Komisjoni kuuluv liidu esindaja peab olema kursis abivahendite problemaatikaga, vajadustega, hinnapoliitikaga, uute mudelitega jne."

Koosolek otsustas:

pidada tungivalt vajalikuks, et iga maavalitsuse abivahendite komisjoni koosseisus oleks ELILi esindaja. Piirkondade ühingute esitatud konkreetsed nimed esitab tegevjuht A. Lõoke maavalitsustele nimekirjana.

Ants Leemets: "Astangu Keskus on haridusasutus, kus osutatakse rehabilitatsiooniteenust. Segane on Keskuse funktsioon liikumispuudega inimeste jaoks, see ei rahulda meie liitu. Astangu küsimuses jätkab juhatus tööd.

Hasartmängumaksust puuetega inimeste võrgustiku rahastamine tahetakse viia sihtkapitali alla, mis võib meie rahastamist halvendada. Peame vajadusel otsustavalt sekkuma.

Hooldajatoetuste määramine jäeti sellest aastast omavalitsuste pädevusse. Peame teraselt jälgima, kas süsteemi muutus halvendas meie inimeste olukorda ja vajadusel sekkuma. Tuleb koguda konkreetseid näiteid, mida argumentidena esitada."

Jüri Järve (juhatuse liige): "Sageli leitakse, et kui puudega inimene on saanud tööd, pole tal enam hooldajat või puudetoetust vaja."

Heldur Otsa (Tartu LIÜ): "Tähelepanu peab pöörama uute ehitiste ligipääsetavusele. Nõudeid sellele ignoreeritakse pidevalt või tõlgendatakse puudulikult. Linnades ja maakondades on vaja invaeksperti hoone ekspluatatsiooni võtmise otsuse tegemise juurde."

Mati Mugur (Tallinna LIÜ): "Tallinnas pööratakse nendes küsimustes juba meie ühingu poole."

A. Lõoke: **ELIL-Invalidiliitto kultuuripäevad toimuvad 2006. aasta juunis.**

Ühisnõupidamisel Invalidiliitto esindajatega märtsis leppisime kokku toimumise aja: 10.-11. 06.06. Üritus toimub Tallinnas, arvestatud on ca 500 osavõtjaga. Oluline on sobiva toimumiskoha leidmine, selleks saab tõenäoliselt Audentese Spordikool Tondi t. 84. Seal on võimalik läbi viia spordiüritusi, toitlustamist, majutamist, parkimist. Järgmine ülesanne on ligikaudse eelarve koostamine, seejärel rahastusallikate leidmine. 2-päevase ürituse sisulise poole peale peame hakkama kohe mõtlema, kõik ideed on teretunud (sportlik-humoorikas tegevus, võistlused, mängud, ekskursioonid, näitused, kontserdid, oksjonid jne.). Kaasame pressi, Tallinna linnavalitsuse, Soome saatkonna. Kuulutame välja konkursi ürituse tunnuslause, logo, sümboolika leidmiseks."

Maire Peirumaa **Karujärve 2005. aasta kokkutulekust:**

"Saaremaa Laevakompanii tuleb ka sel aastal vastu ja korraldab tulijatele tasuta üleveo.

Üldised tingimused on traditsioonilised – osavõtumaks täiskasvanutele küll suurenes – 150 krooni, lastele jäi 30 krooni. Päeval sport, ekskursioon, õhtul etendus iga ühingu poolt."

Allikas: üldkoosoleku 22. 04. 2005 protokoll

REHABILITATSIOONITEENUS 2005

Sellel aastal on toimunud mitmeid muudatusi rehabilitatsiooniteenuste saamiseks.

Väike meelespea:

Milliseid teenuseid osutatakse?

- Rehabilitatsiooniplaani koostamine (kui ei ole seni koostatud või on kehtivusaeg täis);
- füsioterapeudi teenus (individuaalne ja grupidöö) - täiskasvanutele mõlemat teenust 5 tundi, liikumispuudega lastele mõlemat teenust 30 tundi.

Järgnevaid teenuseid on ette nähtud täiskasvanutele 10 ja lastele 20 tundi:

- tegevus- ja loovterapeudi teenus,
- sotsiaaltöötaja teenus (individuaalne, pere- ja grupinõustamine),
- eripedagoogi teenus (individuaalne, pere- ja grupinõustamine),
- psühholoogi teenus (individuaalne, pere- ja grupinõustamine),
- logopeedi teenus (individuaalne, pere- ja grupinõustamine).

Osutatakse ainult rehabilitatsiooniplaanis märgitud teenuseid ette nähtud limiidi piires!

Millised summad on rehabilitatsiooniteenusele 2005. aastal ette nähtud?

- 5000 krooni (puude raskusastet taotlevad või puudega täiskasvanud),
- 25000 krooni (puude raskusastet taotlevad või puudega lapsed).

NB! Kuna teenuste saamine on limiteeritud tundide arvuga, ei pruugi see summa realselt ära kuluda! Sellest rahast läheb maha ka rehabilitatsiooniplaani maksumus. .

Lisaks nendele summadele hüvitatakse:

- viie päeva eest ööbimiskulud (maksimaalselt 1550 krooni eest),
- sõidukulud 500 krooni eest aastas (kui sõidetakse teenusele väljapoole kohaliku omavalitsuse piire). Selleks tuleb täita pärast teenuse saamist pensioniametis vastav taotlus ja esitada kuludokumendid (piletid või bensiniitšekid), raha kantakse sinu pangaarvele.

Kuidas saada rehabilitatsiooniteenusele?

- Pöördu elukohajärgsesse pensioniametisse ja täida taotlus (vastava blanketi võib ka kodus täita, kui keegi selle ära toob, võib ka helistada ja paluda, et see posti teel koju saadetakse);
- avaldust täites märgi kindlasti selle arsti (või arstide) kontaktandmed, kellel on kõige parem ülevaade sinu puudega seotud asjaoludest. Terviseosa saadetakse täitmiseks sinu poolt märgitud arstile. Kui sul on viimasel ajal olnud probleeme tervisega, oleks hea ise arsti juures käia, et ta teaks terviselehele märkida kõige värskemad andmed;
- taotlusele tuleb lisada koopia isikut tõendavast dokumendist; kui on olemas puude määramise otsus ja/või kehtiv rehabilitatsiooniplaan, siis ka nende koopia;
- kui kõik dokumendid on arstliku ekspertiisi komisjonil või ekspertarstil olemas, langetab ta otsuse 10 päeva jooksul;
- kui sul on õigus rehabilitatsiooniteenusele, saadetakse sulle suunamiskiri koju POSTI teel;
- suunamiskirjale on lisatud rehabilitatsiooniasutuste nimekiri, millest sa ise valid endale sobiva. Valitud asutusega pead ise võtma ühendust 21 päeva jooksul kas telefoni või posti teel ja aja rehabilitatsioonile minekuks kokku leppima;
- kui lähed rehabilitatsiooniteenust saama esmakordselt, koostatakse sulle rehabilitatsiooniplaan kehtivusajaga kuni kolm aastat. Plaani koostamisel on sul võimalik aktiivselt kaasa rääkida, nt. soovid Karaskile psühholoogi pere- või rühmanõustamisele;
- pärast teenuse andmist koostab rehabilitatsiooniasutus arve, kus pead allkirjaga kinnitama arvele määratud teenuste osutamise. Ära luba arvele „õhku” juurde kirjutada!

Mida teha, kui tunned, et sinu õigusi on rikutud?

Kui sa leiad, et rehabilitatsiooniplaani koostamise või –teenuse osutamise käigus on rikutud sinu õigusi, esita kindlasti kolme kuu jooksul protest (vaie) Sotsiaalkindlustusameti juures tegutsevale vaidluskomisjonile. Kirjuta vaie vabas vormis, probleemi võimalikult täpselt kirjeldades ja faktidega varustades ning saada aadressile Lembitu 12, 15092 Tallinn.

Täpsemat infot leiad rehabilitatsiooniteenuse ja teenuse osutajate kohta järgmistelt veebiaadressidelt:

www.sm.ee

Sotsiaalministeerium

www.ensib.ee

Sotsiaalkindlustusamet

Loe ka järgnevat artiklit rehabilitatsioonivõimaluste kohta Karaskil!

Auli Lõoke, tegevjuht

REHABILITATSIOONITEENUS KARASKI KESKUSES

Käesoleva aasta algul sai rehabilitatsiooniteenus riikliku sotsiaalteenuse staatuse ja riikliku rahastamise vastavalt Vabariigi Valitsuse määrusele nr. 52 (17.03.2005). Teenus, mis sisuliselt on sotsiaalpsühholoogiline rehabilitatsioon, seab eesmärgiks õnnetuse või haiguse tagajärjel puude saanud inimese ja tema pere toetamise. Igasuguse puude teke on kannatanule katastroof. Kuidas elada edasi? Sõltuvalt isiksusest, eelnevatest elukogemustest ja puude iseloomust kukub vähemal-suuremal määral kokku senine maailm:

kaob sotsiaalne identiteet - tegemist on eneseväarikuse, inimsuhete, töö ja üldise tegevusvabaduse kaotusega;

puudub valmisolek ja oskus omandatud puudega toime tulla, muutunud elukoormust ja eluvastutust kanda;

lootus, et kehalise paranemisega kaasneb iseeneslik identiteedi taastumine, ei ole tavaliselt põhjendatud, probleemid ainult kuhjuvad. Inimest ei tohi tekkinud muredega üksi jätta, psühholoogiline abi ja nõustamine on vältimatud. Karaski Keskus Põlvamaal on seda pakkunud 1994. aastast.

Karaski Keskus ehitati aastatel 1990-1994 Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu poolt Soomes nähtu-kogetu põhjal kohanemiskeskuseks. 1999. aastani toimusid seal ELI Li initsiatiivil populaarsed rehabilitatsioonilaagrid. Need laagrid olid esimene samm läänemaise nõustamis-kohanemisabi mudeli rakendamisel Eestis. 1. märtsist 2005 rakendunud rehabilitatsioonimäärus võimaldab uuesti alustada selliste kohanemislaagrite korraldamist. Karaski Keskus oma meeskonnaga on atesteeritud rehabilitatsiooniasutus. Sotsiaalpsühholoogilist rehabilitatsiooni pakutakse erinevate puuetega inimestele. Kogenud psühholoogid ja sotsiaaltöötajad viivad läbi grupi-, pere- ja individuaalset nõustamist: töösse kaasatakse tugiisikud, kes on samalaadse kriisi läbi elanud ja suudavad oma isiklikule kogemusele toetudes aidata mõtestada muutunud olukorda ja leida lahendust küsimusele: kuidas elada edasi?

Professionaalne abiline õpetab inimest oma puuet aktsepteerima ja sellega toime tulema, mis on eluga edasimineku eelduseks.

Perenõustamine on vajalik pereliikmetele šokist ülesaamiseks ja perede säilimiseks, tugeva perekonna toel on puudega pereliikme naasmine tavaellu tunduvalt kiirem. Rühmanõustamise eeliseks on puudega inimeste omavaheline suhtlemine, kogemuste vahetamine, teadmine, et ollakse koos saatusekaaslastega, kes on silmitsi samade probleemidega. Seda kogemust ei asenda mingil juhul üksnes individuaalne nõustamine. Karaski Keskusesse tulekuks on vaja kohaliku pensioniameti suunamiskiri rehabilitatsiooniplaani koostamiseks või kohaliku pensioniameti suunamiskiri rehabilitatsiooniteenusele, mille aluseks on mõne teise rehabilitatsiooniasutuse poolt koostatud rehabilitatsiooniplaan. Sellel plaanil peab olema ette nähtud vajadus psühholoogi ja sotsiaaltöötaja nõustamise järele. Tingimata peab suunamiskirjal olema märge, et Sotsiaalkindlustusamet tagab majutuse (4-5 päeva) maksumuse teenuse osutamise ajal. Kui rehabiliteeritav elab väljaspool Põlva maakonda, tasutakse talle sõidukulud kuni 500 kr.

Paljud abivajajad pole kursis rühmatöö võimalustega Karaski Keskuses. Seepärast on oluline vastava teabe levitamine nii invaorganisatsioonide, sotsiaaltöötajate, pensioniametite kui arstide poolt.

Kutsume teid üles selles teavituskampanias osalema, et informatsioon meie organisatsioonis jõuaks kõigini, kes seda vajavad!

Mihkel Aitsam,

55 42126; 6722892

mihkel.aitsam@mail.ee

elil@elil.ee

<http://www.hot.ee/karaski/>

MANUAL OÜ AITAB LIIKUMISABIVAHENDITEGA

OÜ Manual on asutatud 1. jaanuaril 2005 Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühingu juures. Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühing on juba üle 5 aasta tegelenud liikumispuudega inimeste varustamisega abivahenditega. Eialgu jagasime meile saadetud humanitaarabi, nende saadetiste lõppemisel hakkasime sisse ostma kasutatud abivahendeid, neid kohapeal remontima ja odavalt müüma. Selle tegevuse käigus lõime kontakte abivahendeid tootvate firmadega ning oleme hakanud inimesi varustama ka uute kõrgekvaliteediliste abivahenditega.

Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet on kolme aasta jooksul sõlminud meiega lepingu abivahendite müügi doteerimiseks.

Kuna Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühingu abivahendite-alase majandustegevuse maht oli ületanud ühingu põhitegevuse mahu, pidime lähtudes EV MTÜ-seadusest looma ühingu juurde osahingu abivahendite müügiks ja valmistamiseks. Seega meie senist tegevust jätkab Manual OÜ.

OÜ Manual töötajad on ise liikumispuudega ja teavad, milline abivahend on inimesele vajalik ja millist peaks ta kasutama. Keerulisemate ja spetsiifiliste abivahendite puhul saame kasutada Soome abivahendite firma Respecta Oy füsio- ja tegevusterapeutide konsultatsioone. OÜ Manual esindab Eestis Soome Respecta OY-d (mitmesugused abivahendid) ja Turvax OY-d, kes valmistab mitmesuguseid abivahendeid autodele. Uute abivahendite tellimuse täidame ühe kuu jooksul.

OÜ Manual pakub alljärgnevat abivahendeid.

Remonditud ratastoolid - täishind 2500-3000kr. Sobivad vanematele inimestele, kes liiguvad toas või vähesel määral kodu ümbruses.

Elektrilised ratastoolid ja rollerid, kasutatud - hind 14000-19000kr. Anname 6 kuuks garantii, mille jooksul (kui ei ole tekkinud mehhaanilisi vigastusi, näit. otsasõidud jmt) remondime tooli või vahetame välja). Meie kogemused näitavad, et 4 aastat tagasi valmistatud toolid liiguvad tänaseni edukalt, kui akud välja vahetada.

Auto käsijuhtimisseadmed - hind koos paigaldamisega 8500 krooni. Seadmed on litsentseeritud EU-s ja Eesti ARK-iga kooskõlastatud. Omatehtud seadmetega võib küll Eestis veel sõita, kuid Euroopa riikides neid kasutada ei tohi. Lisaks käsijuhtimisseadmetele saame paigutada ümber autode juhtkange, lühikestele inimestele pedaalide pikendusi, tõstukeid ning muid abivahendeid juhtimise hõlbustamiseks kehapuudega inimestele.

Elektriliste ratastoolide akud. Hinnad sõltuvad tooli võimsusest, 3000 - 7000 krooni paar.

Uued abivahendid: kogu Respecta Oy kataloog. Enim tellitud ratastool Action 3 hind on sõltuvalt soovitud lisadest 16000-19000 krooni. Saab tellida kuni 16 erinevat ergonoomilist näitajat, 4 värvi, erinevad rataste suuruse variandid, pumbatavad või täiskummid jne. Seda tooli on võimalik tellida ka inimesele, kes saab kasutada tooli lükkamiseks ainult ühte kätt. Tooli kasutajate sihtgrupp on lapsest kuni eaka inimeseni. Kerge liikumisel, hõlpsasti kokkupandav, vastupidav.

Alustame mobiilsete kuni 3,5 m alumiiniumkaldteede valmistamist,
hind 3000-5000 krooni.

Mati Mugur
OÜ Manual juhatause esimees

Loe täpsemalt www.manual.ee

RATASTOOLIS EDUKAKS

Kõik ratastooli ja karkude abil liikuvad inimesed on silmitsi seisnud transpordiprobleemidega. Kuigi suuremates linnades on olemas doteeritud invataksoteenus, on ratastoolis üliõpilased ja töölkäijad seisnud probleemi ees – kuidas jõuda tööle.

Eriti hull oli olukord Tallinnas, kus on doteeritud 5 edasi-tagasi taksosõitu kuus, millest ei piisa ülikoolis või tööl käimiseks. Doteerimata taksosõitude hinnad tõusid pidevalt ja on jõudnud käesolevaks ajaks sinnamaale, et ühe päeva töölkäimise jaoks peaks inimesel olema 680 krooni päevas (290x2 EEK) ja sedagi juhul, kui töölesõit mahub ühe tunni sisse. Invataksoga ülikoolis või tööl käimisele kuluks Tallinnas ~ 9000 krooni kuus, mis ei ole jõukohane ühelegi raske puudega inimesele. Peale selle läksid kulukamaks ka grupiviisilised sõidud, sest firma hakkas võtma sõidualustustasu kõikidelt sõitjatelt! Ka mujal Eestis ei ole pilt roosiline.

Eestis oli raske- ja sügava liikumispuudega inimestel ülimalt keeruline, et mitte öelda võimatu, omandada kõrgharidust ja käia tööl.

Nende probleemide lahendamisele kaasa aitamiseks asutasime 24. novembril 2003. a. sihtasutuse "Ratastoolis edukaks", mille patroon nõustus olema maestro Tõnu Kaljuste.

Sihtasutuse peaesmärk on toetada raske või sügava liikumispuudega aktiivseid ja sihikindlaid või mingis valdkonnas eriliselt andekaid inimesi, kellel on puudest lähtuvalt oluliselt takistatud hariduse omandamine või konkureerimine tööturul teistega võrdsetel alustel.

Käivitasime ka projekti "Ratastoolis tööle", et need tublid liikumispuudega inimesed, kes juba õpivad kõrgkoolides või töötavad, ei peaks oma tegevust pooleli jätma. Projekti eesmärk on koguda raha invatõstukiga bussi ostmiseks Tallinna raske ja sügava liikumispuudega inimestele. Nähes juba alguses ette, et üks buss võib ainult leevendada olukorda, aga mitte lahendada probleemi, mis pealegi on üleriigiline, võtsime endale ülesande teavitada üldsust, kohalikke omavalitsusi ja riigiametnikke olukorrast ja seista ka selle eest, et ülikoolid muutuksid ligipääsetavaks ratastoolis ja karkudega liikuvatele noortele.

Alustasime Tallinnast. Sihtasutuse avaürituseks oli 8. detsembril 2003 "Estonia" kontserdisaalis toimunud **kontsert "Aita liikuma"**.

Esinesid **Tallinna Kammerorkester Tõnu Kaljuste** dirigeerimisel ja allakirjutanu, ratastoolis pianist **Irene-Maria Lindi**. Kontserdi patroon oli EV sotsiaalminister **Marko Pomerants**. Üritust toetava sõnavõtuga esines EV toonane kultuuriminister **Urmas Paet**. Kontserdi tulu sai esimeseks sissemaksiks invatõstukiga bussi ostmiseks algatatud projekti elluviimisel.

10. märtsil 2004 kohtusime Tallinna Linnavolikogu esinaise **Maret Maripuuga**. Tutvustasime sihtasutuse tegevust ja eesmärke. Arutasime peamiselt sügava ja raske liikumispuudega inimeste transpordiprobleeme Tallinnas.

29. aprillil 2004 oli Keskraamatukogus Tallinna Linnavolikogu esinaise **Maret Maripuu vastuvõtt**, milles osalesid Tallinna Sotsiaal- ja tervishoiuameti, Tallinna Linnavolikogu sotsiaalkomisjoni, "Ratastoolis edukaks" SA, Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühingu ja Tallinna Puuetega Inimeste Koja esindajad. Arutati töötavate ratastoolikasutajate töölesaamisega seotud transpordiprobleeme.

25. mail 2004. toimus SA "Ratastoolis edukaks" organiseeritud ümarlaud. Osalesid Tallinna Tööturuameti juhtumikorraldaja **Anu Kippar**, Tallinna Puuetega Inimeste Koja esindaja **Pirjo Vaarmaa** ja "Ratastoolis Edukaks" SA esindajad **Katrin Pent** ja **Irene-Maria Lindi** ning mitmed Tallinna raske ja sügava liikumispuudega töötavad inimesed. Kõne all olid tööhõivega seotud probleemid. Juunis 2004 toimus kohtumine Toompeal Riigikogu ja tänase Europarlamendi liikme **Toomas-Hendrik Ilvesega**. Arutati riigi võimalusi raske liikumispuudega inimeste transpodiga seotud probleemide lahendamisel. 1. septembril 2004 toimus koostöölepingu sõlmimine ja allkirjastamine Tallinna Pedagoogikaülikooliga. Koostöölepinguga määratakse Tallinna Pedagoogikaülikooli poolt stipendium kolmele raske või sügava liikumispuudega üliõpilasele. Toimunud sündmuse teeb eriti oluliseks fakt, et

meie teada on see leping esimene omataoline Eesti ülikoolides. Oleme väga tänulikud rektor Mati Heidmetsale edumeelse suhtumise eest meie algatusse.

25. septembril 2004 toimus Eesti Muusikaakadeemia saalis **heategevuskontsert "Ratastoolis ülikooli"**. Kontserdi patroon oli tollane EV haridus- ja teadusminister **Toivo Maimets**. Kontserdi tulu sai järjekordseks annetuseks invatõstukiga bussi ostmiseks. 17. veebruaril 2005 kohtusid "Ratastoolis Edukaks" SA esindajad **Tallinna Tehnikaülikooli rektori Andres Keevallikuga**. Arutati raske liikumispuudega ja ratastooli kasutavate üliõpilaste liikumisvõimalusi ülikooli hoonetes ja võimalusi ehituslike tingimuste parandamiseks puudega üliõpilastele sobivamaks. 14. mail 2005. aastal toimus moedisainerite konkursi **SuperNoova** raames **meie kunstioksjon**, kuhu annetasid töid kunstnikud Siim-Tanel Annus, Ivo Lill, Mare Vint, Andres Tolts, varvaste abil maaliv kunstnik Meelis Luks ja kunstnik Johannes Võerahansu lesk pr. Erna Saar. Käesoleva aasta aprilli alguses jõudsime otsusele alustada uusi läbirääkimisi Tallinna Linnavalitsusega. Kõigepealt kohtusime aselinnapea **Diana Ingeraineniga** ja tutvustasime talle Tallinnas töötavate raske puudega inimeste lootusetut olukorda seoses ülikooli transpordiga ja palusime luba uue ümarlaua korraldamiseks. Mõistes olukorra tõsisust, lubas pr. Diana Ingerainen kõigiti kaasa aidata selle parandamisele.

Järgnesid kaks ümarlauda mais 2005 ja 24. mail võeti vastu otsus:

alates 13. juunist 2005 käivitatakse Tallinna Linnavalitsuse poolt rahastatav bussiring, mis viib tööle püsivat töökohta omavaid põhikohaga töötavaid Tallinna ratastooliinimesi. Samuti viiakse edaspidi ülikoolidesse kõiki Tallinnas õppivaid ratastoolis tudengeid.

"Ratastoolis edukaks" SA loodab väga, et see saavutus ergutab raske liikumispuudega noori edasi õppima ja tööd otsima. Omalt poolt jätkame tegevust, et ühel päeval oleks olukord normaalne terves Eestis. Kavatsime aidata ka mistahes valdkonnas andekaid liikumispuudega lapsi. Siin palume lapsevanemaid, kes on avastanud, et nende lapsel on andeid, võtta meiega ühendust, ehk leiame koos võimalusi nende laste arendamiseks. ***Kõikidele südamest edu ja pealehakkamist soovides***

Irene-Maria Lindi

PÄRIT LAPSEPÕLVEST

Tänavu märtsis möödus kakskümmend viis aastat esimesest käsijuhtimisega sõidukite autorallist. Sellest ajast võib hakata lugema ka invaliidumise ajalugu Eestis. Tõsi, Eesti Kurtide Ühing ja Eesti Pimedate Ühing olid enne olemas, aga puuetega inimeste laialdasem aktiivsus võrsus just nende aastatetaguste kokkusaamiste pinnalt. Rallide algataja oli "Automi" Keila klubi esotsas Vootele Luhaga.

Nüüd ühel kaunil kevadpäeval koputasin aastate eest meelde jäänud väikese maja uksele Keilas. Koos peremehe Vootele Luhaga hakkasime lahti kerima tema lugu. Ja nagu ikka, jõudsime järeldusele, et kõik saab alguse lapsepõlvest.

Vootele Luha lapsepõlvekodu on Merekülas, 15 km Narvast, 9 km Sinimägedest. Isa oli Eesti armee ohvitser, Vabadussõjast osa võtnud mees, kohaliku Kaitseliidu ülem, ema oli kodune. Väikest Vootelet tabas tema teisel eluaastal raske haigus, osteomüeliit, mille tagajärjel amputeeriti parem jalg. Peres oli kokkulepe - meie majas haiget last ei ole. Vootele Luha ise kommenteeris seda nõnda: "Isa kui ohvitser andis käsu ja meie pidime alluma." Alles väga palju hiljem mõistis ta, kui raske pidi selle põhimõtte järgimine emale olema, sest iga ema tahab ju oma haiget last hoida ja hellitada. Ometi on V. Luha väga tänulik oma vanematele, sest säärane kavatus karastas vaimu ja andis oskuse enda eest seista. Ja neid oskusi läks tal juba koolipõlve alguses vaja. Puhkova algkool oli pooleteise kilomeetri kaugusel ja päris alguses viis isa poissi ratsahobuse seljas sinna. No siis oli tore tunne küll! Hiljem õppis väike Vootele selgeks jalgrattasõidu, talvel sõitis suuskadega või tõukekelguga, ikka nõnda, et see vale jalg kelguraua ja õige hoogu andmas.

Esimestest kooliaastatest on pärit ka lugu, mis Vootele Luhale tänini üksikasjalikult meeles. Nimelt kasutas ta aeg-ajalt karke, olenevalt tervisest ja sestpeale narris üks koolivend teda igal võimalikul juhul - ikka Kargu-Kaarel ja Kargu-Kaarel. Ajaks sindrimat taga, aga ei saa. Vootele mõtles pisut ja leidiski viisi, kuidas kurjamat karistada. Kui klassivend jälle narritama kippus, ei teinud ta esialgu väjagi, kuni too juba nõnda ligidale tuli, et sai talle sähmaka karguga virutada. Selle peale läinud va paharet õpetajatele kaebama. Koolis olid ainult naisõpetajad, need asusid kohe Vootelet noomima: "Ise haige laps, kuidas sa lööd oma klassivenda!" Ja pandi poiss vahetunni ajaks nurka seisma. Teine käis mööda, irvitas pealegi. Aga Vootele suust ei kostnud enda kaitseks sõnagi, sest isa oli pidanud kaebamist üheks hullemaks asjaks üldse ja niisiis ei tulnud eneseõigustamine kõne allagi. See lugu kordus ja kordus, kuni ühel päeval tuli kooli asendusõpetajaks üks mees, kellel tekkis asja suhtes mõningaid kahtlusi. Poiss oli juba naisõpetaja käsul järjekordelt nurka suunatud, aga too uus õpetaja vaatas lapsele silma ja palus täpselt rääkida, kuidas asjalugu alguse sai. Kui küsitakse, tuleb vastata, oli Vootelele kodus samuti õpetatud. Ja nüüd ta siis sai lõpuks võimaluse omapoolseteks selgitusteks. Seepeale soovitas õpetaja tal jalutama minna ja saata jutule teine asjaosaline. Pärastpoole kiikas Vootele tuttava nurga poole. Tühi polnud see nüüdki, seal seisis klassivend. "Sellest peale olin prii, keegi enam ei narrinud", rõõmustas Vootele Luha veel nüüdki, ligi kolmveerand sajandit hiljem.

Luha pere head ajad said otsa nagu paljudel peredel Eestimaal. Isa töötas enne sõda apteekrina, esimese mobilisatsiooniga teda ei võetud ja nõnda liikus ta ikka ühest kohast teise, et teda ei tabataks. 1944. aastal pakuti talle ja tema perele võimalust emigreeruda, ent ta ei kasutanud seda ja nõnda ta 1948. aastal ühe pealekaebaja näpunäidetel tabati ja arreteeriti. 25 + 5, kõlas kohtuotsus ja sestpeale pole Vootele Luha oma isa näinud. Siiski jõudis ta enne veel anda pojale nõu ameti õppimiseks. Oli aasta 1939, kui Vootele plaanis pärast kooli lõpetamist minna kirikuõpetajaks õppima. Isa, kes kaitseliitlasena ja ohvitserina teadis rohkem, kui rääkis, laitis selle plaani maha. "Ma ei tea, kui kaua ma sulle toeks saan olla", oli ta öelnud ning soovitanud valida aedniku amet, mis annab leiba igal ajal. Nõnda läkski.

Vootele Luha on aednik olnud paljudes eri paikades. Vigala kool jäi selles ametis viimaseks. Koolijuhataja Bernhard Kärbis kutsus ta ühel päeval oma kabinetti, näitas KGB-st tulnud paberit, kus kirjas, et nemad ei pea õigeks V. Luha teeneid koolis kasutada. Lisaks aednikutööle andis Vootele Luha seal ka tunde. B. Kärbis ei lubanud sellest paberist kellelegi hingata, sest siis minevat tal haprasti. Pärast seda, alates 1952. aastast on Vootele Luha töötanud Keila EPT konstrueerimisbüroo arhivaarina ja sellelt kohalt läinud ka pensionile. Keilas algas V. Luhal ühiskondliku töö periood, mis kestab tänaseni. Nagu alguses öeldud, said sealsest "Automi" klubist alguse ka käsijuhtimisega autode rallid, milleks loa saamine oli sügaval vene ajal omaette kunsttükki. Harju "Automi" klubi tollane esimees Ivar Aru andis nõusoleku, aga EKP Harju Rajoonikomitee kutsus välja ja teatas, et ei ole põhjust invaliide organiseerida. "Miks invaliidid oma teadmisi ja sõiduuskusi täiendada ei tohi, nemad on ju samuti liiklejad?" küsis Vootele Luha vastu. Keegi tumedavereline daam teatas seepeale kategooriliselt: "Kui tulete siia oma põhikirjaga, siis meie igatahes seda ei kinnita!" Vootele Luha lubas endale naeratuse: "Me ei tulegi seda kinnitama. Näete, "Automi" enda põhikirjas on selge sõnaga - organiseerida autojuhte, et neid õpetada, täiendada nende teadmisi ja uskusi ning seeläbi kindlustada julgeolek teedel. Juttu on veel Moskvitšide, Zaporožetsite ja Žigulide sektsioonist, aga ei sõnagi sellest, et sandid välja." Sellega seal jutt lõppes.

Aga vaeva ja närve kulus veel palju, enne kui esimene ralli peetud sai. Veel päev enne algust polnud taotlusel ühtki allkirja. Vello Keevallik Autoinspeksioonist lubas pitsati panna õhtul oma suvilas. Kui Vootele Luha sinna seda nõutama läks, küsis V. Keevallik, kus on teised allkirjad. Teisi pole ega tule, vastas V. Luha ausalt. Keevallik vaadanud Luha otsa: "Sul noor naine, mul ka, ju nad sinna Vasalemma meile midagi ikka järele toovad." Pitsat sai paberile löödud, ralli võis alata. "Oleksin niikuinii selle ralli teinud", ütles Vootele Luha, "sest rahvast tuli üle Eesti kokku, küll Otepäält, küll Võrust, kuidas neid tagasi saata." Omamoodi iroonia - ralli avamisel olid kohal kõik tähtsad kujud kui õiged mehed kunagi. Rallisid sai ühtekokku peetud kaheksa, siis muutusid ajad, bensiin läks kalliks, puudega inimesed ei jõudnud seda enam osta. Lisaks edasi-tagasi sõidule kulus seda ju 200 km pikkuse ralli peale

küllaltki palju. Aga veel tänagi meenutatakse vanu aegu hea sõnaga. Osavõtjaid oli kuuekümne ringis, kohtunikke oli 26 ja keegi ei jätnud kunagi tulemata. Esialgu käis igaüks veel oma toidukotiga, hiljem oli supp korraldajate poolt. Abistajaid oli alati, sealhulgas noored liiklusinspektorid, tollal oli see noorte seas väga populaarne asi. Ent tasapisi hiilis korraldajate hinge kahtlus, et ega see pidu nõndaviisi kaua kesta ei või. Peredes tulevad pahandused, kui mehed on kõik nädalavahetused kodust ära. Otsustati luua naistele oma kubi. Juhiks sai Helju Kalvik, väga osav perenaine, õpetas teistelegi oma oskusi ja kõik oli korras. Aga ühel hetkel tulid naised välja mõttega, et nemad tahaksid ka rallit sõita. Vootele Luha tundis huvi, kui paljudel on auto. Selgus, et naistel endil pole kellelgi. "Rääkige kodu meestega, siis vaatame edasi", soovitas V. Luha. Järgmisel korral olnud naistel ninad norus - ükski õige mees ei andvat oma autot naise kätte. Tuli siis meestele meelde tuletada, kui hea neil on peolt vindisena koju sõita, kaine kaasa roolis ja et nendest sõitudest jääb naistele ikka väheks, kui vähegi oskajat juhti tahta. Naised jõudsidki kolm rallit pidada, enne kui rallide aeg otsa sai.

Noortest liiklusinspektoritest oli eespool juttu, aga noortega on Vootele Luha pikki aastaid tegelnud, seda võiks vist nimetada lausa elukestvaks huvialaks. Juba 8-aastasena oli ta noorkotkas, jõudis hiljem rühmajuhi seisusesse, tegi kaasa kõik laagrid. Hiljem tegeles skautlusega Harju Malevas, oli peavanem, paberitega skautmaster. Mõistagi tekkis see huvi oma ohvitserist isa järel kõndides, tema jutte ja õpetusi kuulates. Veel hiljaegu olid Vootele Luha käe all kohalikud noorkotkad, praegu tegutsevad nad Lennuklubis. Aga sügisest tahab põline noortejuht nad taas oma käe alla saada, sest vahepeal muret teinud tervis on taastunud ja hing on valmis noorte seas olema.

Lõpetuseks ütles Vootele Luha, et ta pole kunagi end invaliidina tundnud ning elurõõmu soovitas igaühel iseendast otsida, küla pealt seda ei leidvat.

Liina Kusma

LINE-TANTS ON POPULAARNE

See algselt Ameerikast pärit universaalne tantsustiil on kogunud populaarsust üle kogu maailma. Eestisse jõudis line-tants 1997. aasta oktoobri lõpus, nüüdseks tantsitakse seda pea igas Eestimaa nurgas. Kuna line-tants ei sea vanusepiire, ei nõua partneri olemasolu ega ka eelnevaid tantsuoskusi, on ta võitnud suure poolehoidu väga erinevate inimeste seas. Kuna line-tantse tantsitakse väga erineva muusika järgi, annab see suurepärase võimaluse tantsimiseks pea igasuguse muusikalise maitsega inimesele. Line-tantse on maailmas tuhandeid, on lihtsamaid ning kiiresti omandatavaid, kuid ka tehniliselt väga keerukaid, mille omandamiseks läheb kindlasti tarvis eelnevaid tantsulisi oskusi. Line-tants on suurepärase meelelahutuse ja treeningu kombinatsioon, mis annab piisavalt mõnusa füüsilise koormuse, arendades ühtlasi koordinatsiooni, rütmitunnet, ruumilist mõtlemist, mälu ning pakub lihtsalt hea võimaluse enese liigutamiseks.

Alates 2004. aasta märtsikuust tegutseb Pärnus Kaie Segeri poolt juhendatav ratastooli line-tantsu grupp "Silver Wheels", kus tantsib 10 ratastoolis inimest, neist 2 kasutavad elektrilist ratastooli. Kui tavalises line-tantsus on põhiorhk sammudel ning sammukombinatsioonidel, siis ratastooli line-tantsus on esikohal pöörded ning nende võimalikult täpne ning üheaegne sooritamine. Samaaegselt peab säilima sirge rivi, mis ühtlasi on ka line-tantsu üks põhilisi tunnusjooni. Tore on see, et seda tantsu saavad üheaegselt tantsida nii omil jalgel liikuv, kergema liikumispuudega, tavalist ratastooli kui ka elektrilist ratastooli kasutav inimene. Kuna ka ratastooli line-tants ei nõua partneri olemasolu, on see kindlasti üks eeliseid peotantsu ees (ratastoolis peotantsijatel on partnerite leidmisega tihti raskusi).

"SILVER WHEELS" KÄIS RIIAS ESINEMAS

Alles märtsis aastaseks saanud ratatooli line-tantsu grupp "Silver Wheels" on esinenud mitmeid kordi Pärnus, Tallinnas ja mujal Eestis, nüüd sai lätlaste kutsel teoks esimene reis piiri taha.

Astuti üles Läti puuetega inimeste festivalil "Come Along", mis toimus juba üheksandat korda. Esinejaid oli algklasside lastest täiskasvanuteni, vaatajatele esitati erinevaid laulu-, tantsu- ja muusikakavu. Üritusel oli rohkelt osavõtjaid ja pealtvaatajaid, eestlaste seltskond ei mahtunud isegi suurde saali teiste esinemisi vaatama.

"Lätlased said meist teada tänu varvastega joonistavale kunstnikule Meelis Luksile (Mellale), kes eelmisel aastal samal festivalil oma tööde näituse korraldas. Neile pakkus väga huvi selline omapärane trupp, kus ratastoolis tantsitakse. Midagi sellist polnud nemad varem näinud, seepärast oodati meid huviga. Kohal oli ka Läti line-tantsu arendaja ja eestvedaja Dzintra Rozite, kel on huvi ka Lätis ratastooli line-tantsu arendama hakata. Valisime esitamiseks neli tantsu, näitamaks, milliseid eriilmelisi liikumisi ja kombinatsioone on võimalik teha, ka seda, et sama tantsu saavad koos tantsida nii püsti seisjad kui ka ratastoolis inimesed. Meie ühtsele esinemisvormile lisasid stiilsust ka ratastooli ratastele pandud logoga katted. Esinemine õnnestus igati ja kogu reis, mis sai teoks tänu headele toetajatele, andis positiivset energiat uuteks ettevõtmisteks ja esinemisteks valmistumiseks."

Kaie Seger, Margit Kasemets

"EKSKURSION"

9. juunil toimus Tartu lähedal liiklusohutus- ja päästealane õppus, kus lavastati bussikatastroof, milles osalesid liikumispuudega noored.

Õppuse viisid läbi noorteklubi Händikäpp, MTÜ Zapakazz, Tartu kiirabi, Tartumaa päästeteenistuse ja Lõuna politseiprefektuur.

Õppuse "Ekskursioon" käigus imiteeriti õnnetust, kus buss Saaremaalt tulles sõitis 30 reisijaga kraavi. Reisijateks olid peamiselt füüsilise puudega inimesed ja nende abistajad.

Muljed on mul kui osavõtjal ülimalt positiivsed. Meile olid rollid välja mõeldud. Kes oli paanikas, kes rahulik ja rahustas teisi. Mõni oli päris terve, mõnel oli lahtine luumurd, seda imiteeriti vastavate vahenditega. Buss ja sõiduauto olid varem kraavi toimetatud. Autos oli 2 "surnut" - mannekeenid. Meid toimetati bussi, pandi imitatsioonid peale. Meid paigutati nii, nagu reaalses bussikatastroofis oleks olnud. Korraldajad olid rollid üle, kuidas keegi käitub ja kisab. Blokeeriti ukсед ja siis helistati hädaabi numbrile. Läks lahti õudseks kisaks nagu reaalses olukorras. Saabusid tuletõrje ja kiirabi ning hakkasid meid päästma. Päästjatel oli varem teada, et tegu on õppusega. Seega polnud nendepoolne töö sugugi nii kiire, nagu oleks pidanud. Eriti jättis soovida kiirabi töötajate kaasamängimine. Aktsiooni käigus jäi avastamata üks luumurd, kuna kiirabi töötajad ei saanud aru ohvrast, kel oli kõnepuue. Ka jäi kiirest abist ilma kõige raskem kannatanu, keda märgati alles tükk aega hiljem. Margit Rosental oli ainuke päriselt kannatanu, sest ta elas oma rolli niivõrd sisse, et kriimustas küünarnuki verele. Minu roll oli mängida tervet ja rahulikku inimest, kellel polnud midagi viga. Tegelikult polnud mina oma rolliga sugugi rahul. Oleksin tahtnud rohkem aktsioonis olla. Ürituse järelkajasid vaagides ja osalenute kommentaare lugedes tundus, et see oli üks kiiduväärne aktsioon, mille käigus said mõlemad pooled, nii päästjad kui ka päästetavad tarkust juurde. Õpiti üksteist tundma ja oma vigadest aru saama.

Aga samas ma loodan väga, et mitte keegi meist mitte kunagi ei satu päris katastroofi!

Mella

Mis sest, et argipäev on kiire,
mis sest, et töö ei tunne piire.
Üksainus kord on aastas tunne,
et elus vaja on ka õnne.

Õnne tänasteks tegudeks,
õnne homseteks olemisteks,
õnne tuleviku toimetusteks

soovime oma liidu presidendile Ants Leemetsale sünnipäevaks!

Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit

Artiklid käesolevas Infolehes

1. Suvetervitus!.....Liina Kusma
2. ELIL üldkoosolek.....Auli Lõoke
3. Rehabilitatsiooniteenus 2005.....Auli Lõoke
4. Rehabilitatsiooniteenus karaski keskuses.....Mihkel Aitsam,
5. Manual oü aitab liikumisabivahenditega.....Mati Mugur
6. Ratastoolis edukaks.....Irene-Maria Lindi
7. Pärit lapsepõlvest.....Liina Kusma
8. Line-tants on populaarne.....Kaie Seger, Margit Kasemets
9. "Ekskursioon".....Mella

Infolehe toimetanud LIINA KUSMA

Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit

Endla 59, Tallinn GSM 5293144
e-mail elil@elil.ee